

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

You have Downloaded, yet Another Great Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

**SA EXAM
PAPERS**
SA EXAM
PAPERS

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

GIREIDI YA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI LA VHUVHILI (P2)

LARA 2023

MARAGA: 80

TSHIFHINGA: Awara $2\frac{1}{2}$

Bammbiri ili li na masiatari a 28.

NDAELA NA MAFHUNGOTHANGELI

1. Vhalani idzi ndaela nga vhuronwane phanda ha musini sa athu u thoma u fhindula mbudziso.
2. Ni songo vhuya na edzisa u vhalambambiri lothe. Tolani thebulu ya zwi re ngomu kha siatari la 4 ni swaye nomboro dza mbudziso dzo vhudziswaho kha zwibvedzwa zwe na guda uno nwa. Nga murahu ha izwo, vhalani mbudziso idzo ni nange dzine na tama u dzi fhindula.

3. Bammbiri heli li na khethekanyo THARU:

KHETHEKANYO YA A: Vhurendi (30)
 KHETHEKANYO YA B: Nganea KANA Folukuloo (25)
 KHETHEKANYO YA C: Dirama (25)

4. Fhindulani mbudziso THANU dzo fhelela: THARU kha KHETHEKANYO YA A, NTHIHI kha KHETHEKANYO YA B na NTHIHI kha KHETHEKANYO YA C nga ndila i tevhelaho:

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI

VHURENDI HO RANDELWAHO – Fhindulani mbudziso MBILI.
 VHURENDI VHU SONGO VHONWAHO – Mbudziso ya KHOMBEKHOMBE.

KHETHEKANYO YA B: NGANEA/FOLUKULOO

Fhindulani mbudziso NTHIHI.

KHETHEKANYO YA C: DIRAMA

Fhindulani mbudziso NTHIHI.

5. KUNANGELWE KWA PHINDULO KHA KHETHEKANYO YA B (NGANEA/FOLUKULOO) NA YA C (DIRAMA):

- Fhindulani mbudziso FHEDZI dza kha nganea/folukuloo na kha dirama dze na guda.
- Fhindulani MBUDZISO NDAPFU NTHIHI na MBUDZISO PFUFHI NTHIHI. Arali na fhindula mbudziso ndapfu kha KHETHEKANYO YA B, ni fanela u fhindula mbudziso pfufhi kha KHETHEKANYO YA C. Arali na fhindula mbudziso pfufhi kha KHETHEKANYO YA B, ni fanela u fhindula mbudziso ndapfu kha KHETHEKANYO YA C. Shumisani mutevhe wa u sedzulusa uri u ni thuse.

6. VHULAPFU HA PHINDULO

- Mbudziso ndapfu ya Vhurendi i tea u fhindulwa nga maipfi a u bva kha a 250 u ya kha a 300.
- Mbudziso ndapfu dza khethekanyo ya Nganea/Folukuloo, na ya Dirama dzi tea u fhindulwa nga maipfi a u bva kha a 400 u ya kha a 450.
- Vhulapfu ha phindulo dza mbudziso pfufhi vhu tea u langwa nga maraga dzo nekedzwaho/avhelwaho. Phindulo dza vhalingiwa dzi tea u pfufhifhadzwa dza dovha dza livhanywa.

7. Tevhedzani ndaela dzo nekedzwaho mathomoni a khethekanyo inwe na inwe nga vhuronwane.

8. Nomborani phindulo dza nu kokotolo maelana na mutevhe wa u nombora wo shumiswaho kha ili bammbiri la mbudziso.

9. Thomani khethekanyo INWE na INWE kha siatari LISWA.

10. Ndangatshifhinga yo anganywaho:

KHETHEKANYO YA A: Hu anganyelwa u swika kha minetse ya 40

KHETHEKANYO YA B: Hu anganyelwa u swika kha minetse ya 55

KHETHEKANYO YA C: Hu anganyelwa u swika kha minetse ya 55

11. Nwalani nga vhudele, nahone zwi vhaleaho.

THEBULU YA ZWI RE NGOMU

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI			
Vhurendi ho randelwaho/vhonwaho: Fhindulani mbudziso MBILI DZINWE na DZINWE.			
NOMBORO YA MBUDZISO	MBUDZISO	MARAGA	NOMBORO YA SIATARI
1. 'Tshifhufhani'	Mbudziso ndapfu	10	6
2. 'Tendamudzimu o tuwa'	Mbudziso pfufhi	10	7
3. 'Afurika Tshipembe'	Mbudziso pfufhi	10	8
4. 'Voḁa kha tshiangaladzi'	Mbudziso pfufhi	10	9
NA			
Vhurendi vhu songo vhonwaho: Mbudziso ya KHOMBEKHOMBE			
5. 'Kondelela'	Mbudziso pfufhi	10	10
PFESĒSANI: Fhindulani MBUDZISO NDAPFU NTHIHI na PFUFHI NTHIHI. Arali na fhindula mbudziso ndapfu kha KHETHEKANYO YA B, ni tea u fhindula MBUDZISO PFUFHI u bva kha KHETHEKANYO YA C. Kha KHETHEKANYO YA B na KHETHEKANYO YA C, fhindulani mbudziso nthihinthihi u bva kha KHETHEKANYO inwe na inwe.			
KHETHEKANYO YA B: NGANEA/FOLUKUḴOO			
NGANEA:Fhindulani mbudziso NTHIHI u bva kha nganea yo randelwaho.			
6. <i>Nandi ndi shenga?</i>	Mbudziso ndapfu	25	12
7. <i>Nandi ndi shenga?</i>	Mbudziso pfufhi	25	12
8. <i>Isha la mitodzi</i>	Mbudziso ndapfu	25	15
9. <i>Isha la mitodzi</i>	Mbudziso pfufhi	25	15
KANA			
FOLUKUḴOO: Fhindulani mbudziso NTHIHI u bva kha FOLUKUḴOO yo randelwaho.			
10. <i>Khuvhanganyo ya folukuḴoo</i>	Mbudziso ndapfu	25	18
11. <i>Khuvhanganyo ya folukuḴoo</i>	Mbudziso pfufhi	25	19
KHETHEKANYO YA C: DIRAMA			
Fhindulani mbudziso NTHIHI fhedzi u bva kha dirama dzo randelwaho*.			
12. <i>U lema hu fhira u lotshelwa</i>	Mbudziso ndapfu	25	23
13. <i>U lema hu fhira u lotshelwa</i>	Mbudziso pfufhi	25	23
14. <i>Tshilwavhusiku</i>	Mbudziso ndapfu	25	26
15. <i>Tshilwavhusiku</i>	Mbudziso pfufhi	25	26

***PFESĒSANI:** Kha KHETHEKANYO YA B na YA C, fhindulani MBUDZISO NDAPFU NTHIHI na MBUDZISO PFUFHI NTHIHI. A ni lavhelelwi u fhindula mbudziso MBILI ndapfu kana mbudziso MBILI pfufhi.

MUTEVHE WA U SEDZULUSA

Shumisani uyu mutevhe wa u sedzulusa uri ni vhe na vhuṭanzi ha uri no fhindula tshivhalo tsho teaho tsha mbudziso nga u vhea luswayo afho ho teaho.

KHETHEKANYO	NOMBORO DZA MBUDZISO	TSHIVHALO TSHA MBUDZISO DZO TEAHO U FHINDULWA	LUSWAYO (√)
A: VHURENDI (Vhurendi ho randelwaho)	1–4	2	
A: VHURENDI (Vhurendi vhu songo vhonwaho)	5	1	
B: NGANEA/FOLUKUḶOO (Mbudziso ndapfu kana Mbudziso pfufhi)	6–11	1	
C: DIRAMA (Mbudziso ndapfu kana Mbudziso pfufhi)	12–15	1	
<p>*PFESANI: Kha KHETHEKANYO YA B na YA C, ni tea u vha na vhuṭanzi ha uri no fhindula mbudziso NDAPFU NTHIHI na PFUFHI NTHIHI. A ni tei u fhindula mbudziso ndapfu MBILI kana mbudziso pfufhi MBILI.</p>			

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI**VHURENDI HO RANDELWAHO**

Fhindulani mbudziso MBILI dziñwe na dziñwe kha NNA dzo vhudziswa.

MBUDZISO YA 1: VHURENDI – MBUDZISO NDAPFU

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso yo disendekaho khatsho.

TSHIFHUFHANI – DN Munzhelele

- 1 Tshifhufhani tsha tsimbi,
- 2 Mapapa a tsimbi,
- 3 Tshifhufhani tsha bama la Zambia,
- 4 Tsho khuba mafhondo a Zambia,
- 5 A mutambo wa bola mafhondo, a Zambia.

- 6 Sa luselo tshi muyani,
- 7 Tsha pfuka danzhe tshi tshikhalani,
- 8 Tshifhufhani tsho mila mapfura,
- 9 Tshi tshi tatamuwa muyani,
- 10 Nga nthani ha mapfura.

- 11 Tshifhufhani tsha ponyoka,
- 12 Mafhondo tsha tevhula,
- 13 Mafhondo a nwela kothekhothe,
- 14 Mafhondo vhutshilo a tevhula,
- 15 Luselo lwa ponyokisa vhukoni,
- 16 Henengei Gabon danzheni.

- 17 Marahakhana rindila,
- 18 Mbilu khuthala,
- 19 Tshililo fhumula
- 20 Tshituvho rothola,
- 21 Thovhowo dalela.

Musi murendi a tshi niwala tshirendo tshawe, hu vha hu na zwine a khou pfa.

Nga maipfi a u bva kha 250 u swika kha a 300, niwalani maanea ni tshi sengulusa ndila ye murendi a shumisa ngayo mutevhetsindo u bvukulula vhudipfi hawe tshirendoni itshi.

[10]

MBUDZISO YA 2: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

TENDAMUDZIMU O TUWA – MW Mbulaheni

- 1 O tuwa Tendamudzimu yone nambi
- 2 Muorosi wa Afrika-Tshipembe ndalani ya Matshona
- 3 Muendela Zimbabwe na Zambia a tshi lwela murema
- 4 Gala la vhalwelambofholowo
- 5 O tuwa, o tuwa, o ri sia tshituvho tsha sa tsirwi.
- 6 Ni a humbula naa ula musu ula
- 7 Ramaano o fara domu dza gariki ya le la pfi Venda
- 8 Tenda wa vhamudzimu o
- 9 Ombaombela ngoho
- 10 Detheleni ya vhavhusashango.
- 11 O pfiwa nga nnyi? O tendwa nga nnyi?
- 12 Naa muporofita o no vhuya a vha na thama naa
- 13 Mikotoni ya musanda?
- 14 Uyu Daniele o poswaho bakoni la ndau
- 15 Naa a si mathihi na enea
- 16 Ashu na Tendamudzimu?
- 17 Yuwii, Tendamudzimu tendai,
- 18 Wo ri sielani ngavhe rothe ri fhufhe
- 19 Nzambodembetiti dambuwo ili na iwe
- 20 Riṅe vha u pfaho
- 21 Riṅe ri u fulufhedzaho
- 22 Ri kavhe rothe shangoni la
- 23 Vhatshilelangoho!

- 2.1 Murendi u toda u bvisela khagala zwifhio nga mutaladzi /vese ya 5? (2)
- 2.2 Vhalani mutaladzi/vese ya 7: 'Ramaano o ... Venda', talutshedzani uri ipfi 'domu' li amba mini afho he la shumiswa hone. (2)
- 2.3 Vhalani mutaladzi/vese ya 18: 'Wo ri ... fhufhe', Ndi figara-de ya muambo yo shumiswaho, nahone i ni disela kuhumbulele-de no sedza afho he ya shumiswa? (2)

- 2.4 Sedzulusani ndima/tshitanza tsha 3. Thounu ya ndima/tshitanza itshi i dzumbulula vhudipfi-de ha murendi tshirendoni itshi? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 2.5 Ni a ima na na kuhumbulele kwa murendi kha ndima/tshitanza tsha 4? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- [10]

MBUDZISO YA 3: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

AFURIKA TSHIPEMBE – LR Ndlovu

- 1 Afurika Tshipembe sutula tsindi na shedo,
2 Sa luvhidi na dzwingari u mbo duvhudza.
3 Afurika Tshipembe sutuka ngozwini yau ya vhulombo
4 U si itele tshipimbi tshanduko na mutsho wa zwifhinga.
- 5 Afurika Tshipembe holedzai vhutshilo hau,
6 He wa khuvha vhuselwa ha khethano-nga -lukanda,
7 Madadzwana au a kambwa nga tsemo dza tshitalula,
8 Tsho milaho ngwaniwapo, tshidzatshapo na vhontangiwakugala.
- 9 Malofha miledzoni yau nga dimuwe sa mutsidi,
10 Miungo ya zwigidi na dziganunu zwi dzingele vhuhwini,
11 U si diite ngozwi mubeba-ndi-tshi-tanya,
12 Demokirasi ye wa fuka i nge denzhe vhuralani.
- 13 Pangula ndevhe dzau iwe Afurika Tshipembe u mpfe,
14 Mato au a rude sa a tshiihantutu swobani,
15 Demokirasi kha iwe i si shanduke vhuhwarahwara,
16 U ri ngalavha yau i si mbindimedze vhaalavhi.

- 3.1 Murendi u toda u bvisela khagala zwifhio nga mutaladzi/vese ya 1? (2)
- 3.2 Vhalani mutaladzi/vese ya 2: 'Sa luvhidi ... duvhudza.' Talutshedzani uri ipfi 'duvhudza' li amba mini afho he la shumiswa hone. (2)
- 3.3 Vhalani mutaladzi/vese ya 9: 'Malofha ... mutsidi'. Ndi figara-de ya muambo yo shumiswaho, nahone i ni disela kuhumbulele-de no sedza afho he ya shumiswa? (2)

- 3.4 Sedzulusani ndima/tshitanza tsha 3. Thounu ya ndima/tshitanza itshi i dzumbulula vhudipfi-de ha murendi tshirendoni itshi? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 3.5 Ni a ima na na kuhumbulele kwa murendi ku re kha ndima/tshitanza tsha 4? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- [10]

MBUDZISO YA 4: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni ḍo kona u fhindula mbudziso dzo ḍisendekaho khatsho.

VODA KHA TSHIANGALADZI – TT Mudau

- 1 Ndo mu vhona o nembelela kha tshiangaladzi gondoni
- 2 Tshifanyisovhadwa tsha mutsila wa vhatsila
- 3 Sa ṅaledzi dzi penyaho vhusiku ho palaho.
- 4 Tshe nda rano a thi athu u vhona lunako;
- 5 Vha mbumbomuthu vhaanei, bugu na ṅahasi
- 6 A vha athu u i ṅwala ya lunako ngomu ha lunako
- 7 No ḷi vhona ḷia gondo, evho, ndi amba khundu
- 8 Litshani u mmbudza nga ḷibukhomu ndo wana ḷo ṅala
- 9 Kha iyi mbambe Beyonce na J.Lo ndi vhatei
- 10 Thi swaswi, ṅhase iyi ndi mudabe mbambeni ya lunako
- 11 Lunzhi ndi pfa nnzhi nzhololo u zuwa
- 12 Hone ndi a dza, kha ḷi voda ho ngo poidza muoli
- 13 Iwe ṅwana, ngavhe u tse hafho tshiangaladzini
- 14 Ndi u kwame, ndi pfevho lunako lwa mbilu yau.

- 4.1 Murendi u ṅoda u bvisela khagala zwifhio nga mutaladzi/vese ya 2? (2)
- 4.2 Vhalani mutaladzi/vese 7: 'No ḷi ... khundu'.
Ṽalutshedzani uri ipfi 'gondo' ḷi amba mini afho he ḷa shumiswa hone. (2)
- 4.3 Vhalani mutaladzi/vese ya 9:
'Kha iyi ... vhatei'
Ndi figara-de ya muambo yo shumiswaho kha mutaladzi/vese iyo, nahone i ni ḍisela kuhumbulele-de no sedza afho he ya shumiswa? (2)

- 4.4 Thouni ya itshi tshirendo i dzumbulula vhudipfi-de ha murendi? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 4.5 Ni a ima na na zwine murendi a khou amba kha mutaladzi/vese ya 10? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- [10]

NA

VHURENDI VHU SONGO VHONWAHO (HA KHOMBEKHOMBE)

MBUDZISO YA 5: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

KONDELELA – KY Ladzani

- 1 Naho zwi tshi vhavha sa luṅonya lwo kangwaho,
2 Guda u kondelela iwe muthu,
3 Naho zwi tshi kalakata sa maṅanari,
4 Guda u kondelela iwe ṅwana wa muthu,
5 Kondelela u matshelo na iwe u do ralo u ambadzwa muriene.
- 6 Naho vha tshi dzula nga iwe zwiṅangani,
7 Vha tshi la nga iwe dzikhani,
8 Milamboni vha tshi ya nga iwe,
9 Kondelela ngauri matshelo vha do u luvha,
10 Wo no ralo u thukha hukhethwa.
- 11 U kondelela hu a vhavha ṅwananga,
12 Hone kondelela u matshelo u sa disole,
13 Wo no ralo u ambadzwa dzi kombodzaho maṅo,
14 Nge wa kondelela iwe ṅwana wa muthu.

- 5.1 Tshirendo itshi tshi wela kha lushaka lufhio lwa vhurendi? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 5.2 Vhalani ndima/tshitanza tsha 3, ni kone u nea raimi/pfanapheledzo yatsho. (2)
- 5.3 Ndi figara-de ya muambo yo shumiswaho kha mitaladzi/vese dza 6–8 nahone i ni disela zwifhio muhumbuloni zwi tshi kwama tshirendo itshi? (2)

5.4 Sedzulusani ndima/tshitanza tsha 2 nga vhuronwane.

Thounu ya ndima/tshitanza itshi i thusedza hani u bvisela khagala vhuḍipfi ha murendi? (2)

5.5 Ni a tendelana na na kuhumbulele kwa murendi no sedza tshirendo tshoṭhe nga u angaredza? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
[10]

ṰHANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: NGANEA/FOLUKUŁOO

Fhindulani mbudziso NTHIHI i bvaho kha nganea kana folukułoo ye na guda FHEDZI.

NGANEA***NANDI NDI SHENGA?* – NE Sigogo**

Fhindulani MBUDZISO YA 6 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 7 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 6: *NANDI NDI SHENGA?* – MBUDZISO NDAPFU

Matshilele a vhatu na zwine vha tenda khazwo kanzhi zwi tutuwedzwa nga vhupo vhune vha diwana vhe khaho.

No disendeka nga likumedzwa li re afho ntha, sengulusani ndila ine siangane na fhethuvhupo zwa vha na thuthuwedzo ngayo kha kutshilele kwa Vho Madilaga na Vho Ana sa vhaanewa nganeani iyi.

Vhulapfu ha maanea anu vhu vhe maipfi a u bva kha 400 u ya kha a 450.

[25]**MBUDZISO YA 7: *NANDI NDI SHENGA?* – MBUDZISO PFUFHI**

Vhalani tshipida tsha mafhungo tshi bvaho buguni iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tshi tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA A

Vho Luvhani vha khou vhona zwithu hezwi zwi tshi nga zwi do bva nda ha tshanda. A vha tsha divha phanda na murahu. Aya mafhungo a khou sokou fhumulwa ngeno thumbu i sa khou litsha u aluwa. I do aluwa iwana a vhuya a bebwa hu si na tsho lugiswaho. Vha khou tea u do tou difunga u amba ngauri misi yothe vha tshi ri vha ambe, hu vuwa khakhathi. Vho Luvhani vha ri vha khou tea u 5
tou diambadza matari na vhone vha dihagadza.

Duvha li tshi kovhela, na vhana vha vhuya henefho he vha vha vho ya hone. Lufuno uyu musidzana muhulwane ndi ene we a vhudzisa mme uri sa izwi iyi golo ya baba i hone afho hayani, vhone baba vho tou ya ngafhi.

'Lufuno iwananga, baba namusi vho tavhanya vha vhuya ngauri vha ri mushumoni 10
vho ri u swika vha rumiwa u isa golo ya mushumo sevisini, hone ni khou vha todela mini?'

'Mmawe, a thi vha todeli tshithu. Mmawe, vhone ndi ngani vha tshi nga ano maduvha a vho ngo takala? Nahone rine vharwe ri a borea baba vha tshi vho sokou dzulela u semana hafha hayani. Vhatu arali vha na mafhungo khezwi vha sa tou 15
ambela nduni?'

'Nwananga, a si mafhungo a midini naa?'

'Nangwe e a midini, riṅe a ri ṭodi na u a pfa.' A tshi ri hasha maṭo ngei nnda, a vhona khotsi aṅe khuvha vha tshi khou vhuya.

'Mmawe! Tsho, mathina na baba vha hone a vha ambiwi, khevha vha tshi khou swika.' 20

'Nndaa! Ndaa muḍini!' Ndi vhone khotsi.

'Aa baba! Lo kovhela, vho ṭwa hani namusi mushumoni wavho?'

'Nwananga, baba vho shuma zwavhudi nga maanda. Ene gomba langa o tou shuma hani tshikoloni itshi tsha vhuria. Hafhu gireidi ya vhufumimbili a si mukapu nwananga, i a vhalelwa bugu nwananga, a hu na u phasa nga u tou sukumedzwa lini.' 25

Izwi avha khotsi vha tshi ralo, avha vhana vha tou vha vho vha ṭhavhela tshibudzana thovhele. Zwenezwi vha tshi khou sea, uyu Ladzani mutukana wavho a mbo di swika a tshi bva bafurumu u tamba.

'Mmawe! Mmawe! Uyu Mutshutshu o vha o vha vhudza zwe a laedzwa nga mme a Jobo?' 30

'Nwananga, Ladzani ho ngo mmbudza. Ene o zwi divha ngani uri mme a Jobo vho mu laedza uyu Mutshutshu?' Vho Luvhani vha khou ita na u mu vhandḍa ṭhoho izwi vha tshi khou mu sungusedza zwiambaro zwe a vha o ambara.

Zwenezwo Mutshutshu o mbo di vhidzelela uri vha songo thetshesela Ladzani ngauri ho vha hu songo laedzwa ene. A tshi khou ralo na ene u khou ḍa o di fara zwiṅwe zwiambaro nga tshanda uri a ḍo ambara a tshi khou toolola mafhungo ayo e a laedzwa. 35

[Ndima ya 1]

- 7.1 Mafhungo e na vhala afho nṭha a sumbedza tshipiḍa tshifhio tsha puloto? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 7.2 Ndi lushaka-ḍe lwa khudano lwu ṭaniwaho afho mafhungoni e na vhala? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 7.3 Mafhungo a re afho nṭha a bvukulula Lufuno sa muthu-ḍe. Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 7.4 Mufhindulano u re afho nṭha vhukati ha Lufuno na Vho Luvhani u dzambulula hani siangane ya muṭa uyo? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 7.5 Mafhungo e na vhala afho nṭha a thusedza hani u anetshela zwa murahu? (2)
- 7.6 Muhumbulo muhulwane une muṅwali a tama u u bvedza kha nganea iyi ndi ufhio? (2)
- 7.7 U sa tikedzwa ha Vho Luvhani nga munna wavho Vho Madilaga zwi vha na masiandaitwa-ḍe mutani wavho? Zwi sumbedzeni nga u ṅea mbuno THARU. (3)

- 7.8 Vhupo ha Tshandebvu vhu na thuthuwedzo-de kha kutshilele kwa Vho Maambavhaniwe? (2)
- 7.9 No sedza mafhungo a nganea iyi nga u angaredza, sumbedzani uri kutshilele kwa Vho Luvhani ku fhambana hani na kwa Vho Ana? Sumbedzani phambano yavho nga mbuno THARU. (3)
- 7.10 Ni vhona u da ha Vho Nicholson mutanganoni wa siviki ya Tshandebvu u nea tsivhudzo lushaka zwo tea naa? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 7.11 No vha ni tshi nga ita mini arali no vha ni Lufuno ni tshi khou vhona hu si na pfano vhukati ha vhabebi vhanu. Sumbedzani nga mbuno THARU. (3)
- [25]

ISHA LA MITODZI – NE Phaswana

Fhindulani MBUDZISO YA 8 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 9 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 8: ISHA LA MITODZI – MBUDZISO NDAPFU

Matshilele a vhathu na zwine vha tenda khazwo kanzhi zwi tũtũwedzwa nga vhupo vhune vha ðiwana vhe khaho.

No ðisendeka nga likumedzwa li re afho n̄tha, sengulusani ndila ine siangane na fhethuvhupo zwa vha na thũthuwedzo ngayo kha kutshilele kwa Vho-Loshani na Maria sa vhaanewa nganeani iyi.

Vhulapfu ha maanea aũu vhu vhe maipfi a u bva kha 400 u ya kha a 450.

[25]

MBUDZISO YA 9: ISHA LA MITODZI – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshipida tshi tevhelaho tsho bviswaho buguni iyi uri ni ðo kona u fhindula mbudziso dzi no tshi tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA B

Aifheli o ri a tshi tou bva u tuwa, ha vha hu uri na Vho-Loshani vha khou dzhena. Vha sa athu na u dzula fhasi, Vho-Josephine mufumakadzi wavho vha vha vha tshi thoma u vha shela ngao.

'Ho vha ho ða Aifheli fhano. Nazwino uri vha songo vhuya vha dzula, vha mbo ði mu sala murahu. O tou tuwa zwenezwino; a re hone na hayani ha athu swika.'

5

'U ri mulandu ndi mini a tshi tou ða vhusiku?'

'A thi ri u khou tshata hu si kale. Zwino riñe hu pfi ri thuse kha nzudzanyo.'

'Ai, mathina ndi ayo! Nñe tshifhinga tshi nga si ntendele musi. Ndi ngani a songo toða vhañwe? Hu na Vho-Madavhe, Vho-Tshibalo, Vho-Tshimangadzo; nñe ndi nga si zwi kone hezwi zwithu. Hai, nñe ...'

10

'U bva-ha kha vha tou ya vha mu landule; a sa ðo ri nñe a tho ngo amba.'

'Ndi ðo tou ya zwanga matshelo.'

Hai, vhone, khezwi hu tshi ðo nga a vha funi zwa muñwe zwi tshi naka!

Tshi vha kundisaho u ya namusi ndi tshithu-ðe?

'Ni ri ndi nga tou itela vhutshivha ñwana wa hayani? Litshani ndi ye hu sa ðo pfi nangoho Loshani ha funi zwa vhañwe zwi tshi naka.'

15

Naho Vho-Loshani vho vha vhe na vhuñanzi ho fhelelaho ha uri Aifheli ha ðivhi dandetande ðe vha luka na Maria, vho vha vha si tsee na vhuñanzi ha uri izwi zwa uri vhone vha vhe murangaphanda wa munyanya Maria u ðo zwi nwela maði na.

Tshiñwe tshe tsha vha kalakata ndi tsha uri khonani yavho ya ngei Muswoði yo vha yo no vha tswela zwauri havha Vho-Loshani vho ðo dovha hafhu vha vhudzwa na zwauri vhathu vha ri vhone na Aifheli vha dovha hafhu vha tou vha vhathu vha malofha mathihi.

20

Musi Vho-Loshani vha tshi humbula hezwi zwothe, vha pfa a uri vha vhe murangaphanda wa munyanya hoyu, vha sa a wani zwavhudi. Vha humbula vha 25 dovha. Vha humbula u hana, vha wana na lone li sa vha fari zwavhudi. Vha humbula vha wana uri arali zve vha luka zwa swika ndevheni dza Aifheli nga murahu, vha nga vho balelwa ndila ya kutinyele; ngauri a nga vho ri ndi zwone zve vha hana ngazwo u dzhena mafhungo awe a munyanya.

Vha humbula nga la u tenda, vha wana zwauri musu vhe kha gada la yone 30 nzudzanyo, vhatu vha do ri munna u na tshituhu tshi ofhisaho; ha na luvalo; u kona hani u lugisa munyanya wa muthu we a vha a tshi khou tama u mu dzhiela mufunwa wawe.

Thaidzo hei ya Vho-Loshani yo do rulea musu vha tshi swika mudini wa Aifheli. Vho mbo di ri vha tshi tou ri mudi wa Aifheli khoula fhala phanda, vha mbo di 35 vhone muthu ane a khou imisa modoro wavho a tshi khou da khavho.

[Ndima ya 2]

- 9.1 Mafhungo e na vhala afho ntha a sumbedza tshipida tshifhio tsha puloto? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 9.2 Ndi lushaka-de lwa khudano lwa taniwaho afho mafhungoni e na vhala? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 9.3 Mafhungo e na vhala afho ntha a bvukulula Vho-Loshani sa muthu-de? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 9.4 Mufhindulano u re afho ntha vhukati ha Vho-Josephine na Vho-Loshani u dzambulula hani siangane ya muta uyo? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 9.5 Mafhungo e na vhala afho ntha a thusedza hani u anetshele zwa murahu? (2)
- 9.6 Muhumbulo muhulwane une muñwali a tama u u bvedza kha nganea iyi ndi ufhio? (2)
- 9.7 U fhulufhelwa ha Vho-Loshani sa khonani nga Aifheli zwi vha na masiandaitwa-de? Zwi sumbedzeni nga u ñea mbuno THARU. (3)
- 9.8 Vhupo ha Folovhodwe vhu na thuthuwedzo-de kha kutshilele kwa Vho-Maduka? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 9.9 No sedza mafhungo a nganea iyi nga u angaredza, sumbedzani uri kutshilele kwa Maria ku fhambana hani na kwa Vho-Josephine. Sumbedzani phambano yavho nga mbuno THARU. (3)

- 9.10 Ni vhona zwine Rotondwa na Musatondwa vha khou ita zwa u isa phanda na u funana naho vho vhudzwa ngoho uri ndi vhana vha khotsi zwo tea naa? Tikedzani phindulo yaḽu nga mbuno MBILI. (2)
- 9.11 No vha ni tshi nga ita mini arali hu inwi Vho-Netshipate vhe vha wanulusa uri khonani yavho Vho-Loshani vha na iwana na mufunwa waḽu? Sumbedzani nga mbuno THARU. (3)
[25]

KANA

FOLUKUŁOO***KHUVHANGANYO YA FOLUKUŁOO – RV Tshikovhi***

Fhindulani MBUDZISO YA 10 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 11 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 10: *KHUVHANGANYO YA FOLUKUŁOO – MBUDZISO NDAPFU*

Miñwe ya mishumo ya mañwalwa a sialala ndi u shumisa vhabvumbedzwa u bvukulula mvumbo dza vharangaphanda vha mulovha vha lushaka hu u toda uri vha tshilaho zwino vha pfe vha tshi ditudza nga u vha vthathihi na vharangaphanda vhenevho.

Khwañisedzani vhungoho ha izwo zwo kumedzwaho afho ntha, nga u shumisa lungano na tshikhodo zwi re afho fhasi.

TSHIBVELEDZWA TSHA C: LUNGANO

'Vhubvo ha dzina la Makhado'

NA

TSHIBVELEDZWA TSHA D: TSHIKHODO TSHA SIALALA

'Tshikhodo tsha Thovhele Vho Ratshimphi Phiriphiri'

Vhulapfu ha maanea anu vhu vhe u bva kha maipfi a 400 u ya kha a 450.

[25]

MBUDZISO YA 11: KHUVHANGANYO YA FOLUKUḶOO – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshipiḶa tsha mafhungo tshi bvaho buguni iyi uri ni Ḷo kona u fhindula mbudziso dzi no tshi tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA E**MUTANGANO WA DZIPHUKHA – VR Tshikovhi**

Salungano! Salungano!

Ho vha hu na phukha dzoḶhe dza shango. Tsho vha tshi tshifhinga tsha tshilimo maḶi a sa wanali. LiḶwe Ḷuvha phukha dza vha na mutangano wa uri maḶi dzi nga a wanawana hani. Phukha dza Ḷa na muhumbulo wa u tou bwa fhasi u swika maḶi a tshi bva. U pfana dzo pfana fhedzi ha wanala iḶwe phukha ye ya ri yone a i nga bwi. 5
Uyu wone wo vha u muvhuda. Phukha dziḶwe dza ri a hu na na mulandu fhedzi maḶi a bva muvhuda a u nga Ḷo nwa maḶi a hone. Muvhuda wa tenda wa bva wa tuwa.

Ho no sala dzila dziḶwe phukha ha pfi a no Ḷo thoma u bwa ndi nnyi, ha pfi ndi ndou ngauri ndi yone khulwane, ndou yo thoma u bwa i tshi khou imbelela dziḶwe phukha dzi tshi khou bvumela: 10

Khwengwelu khwengwelu!

MaḶi matshena!

Khwengwelu khwengwelu khwengwelu!

MaḶi matshena! 15

Phukha dza imba. Ndou yo no neta ha dzhena ndau na yone ya neta. Phukha dzoḶhe dza dzhena dza bwa, ha sa bve maḶi.

Tshibode tsha ri na tshone tshi khou toḶa u bwa tsha haneliwa ha pfi a tshi Ḷivhi tshithu nahone tshi khou vhona phukha khulwane dzo balelwa tshone tshi nga zwi kona hani. Tsha dobiwa tsha posiwa kule hangei. Tsha gungula nga maanda; tsha pfa tsho nyadziwa. 20

Phukha dziḶwe dza dovha dza bwa fhedzi maḶi ho ngo bva.

Phukha dza vhidzelela tshibode dza ri kha tshi bwe fhedzi tsha balelwa u bvisa maḶi vha Ḷo tshi pwashékanya. Tshibode tsha Ḷa tsha dzhena tsha thoma u imba tsha ri: 25

Khwengwelu khwengwelu!

MaḶi matshena!

Khwengwelu khwengwelu!

MaḶi matshena!

Phukha dza imba nga maanda tshibode tshi si nete u swika maḶi a tshi thoma u bva. Tsha bwa u swika fhasi-fhasi; maḶi a vha manzhi phukha dzoḶhe dza nwa dziḶwe dza bambela. Ha pfaniwa uri hu tea u lindiwa sa izwi muvhuda wo vha u songo tenda u bwa. Ha pfi hu Ḷo thoma ndou i tshi linda dziḶwe phukha dzo ya u Ḷitodela zwiliwa. 30

Musi dziñwe phukha dzo tuwa ndou ya thoma u kumedza sa izwi yo vha yo neta nga u bwa mulindi wa mađi. Zwo naniswa nga ndala sa izwi ho vha hu si na tshe ya 35
la.

Ndou i kha u kumedza muvhuda wa bvelela wa ri: 'Malume, hu tou ita hani? Ndo da ndo vha farela zwithu zwa u difha. Ndi do thoma nda vha thetshedza fhedzi zwi liwa vho vhofohiwa nga thambo kha muri.'

Sa izwi ho vha hu tsini na muri ndou ya ri muduhulu nga a tavhanye, yo no tou 40
fariwa nga ndala khulu. Ya ri: 'Mmbofheni, fhedzi ni songo nwa mađi.' Muvhuda wa ri wone a wo ngo dela mađi, wa la hezwi zwithu zwawo, u vha wo nwa mađi.

[Siatari 43]

- 11.1 Maipfi aya: 'Salungano, salungano', a tana tshipida tshifhio tsha puloto? Tikedzani phindulo yañu? (2)
- 11.2 Ndi lushaka-de lwa khudano lu taniwaho vhukati ha tshibode na dziñwe phukha? Tikedzani phindulo yañu. (2)
- 11.3 Mafhungo e na vhala afho nthā a bvukulula vhudipfi-de ha tshibode? Tikedzani phindulo yañu. (2)
- 11.4 Muhumbulo muhulwane une muiwali a tama u u bvedza kha lungano ulwu ndi ufhio? (2)
- 11.5 Ndi afhio masiandaitwa o vhangwaho nga u nyadza tshibode nga dziñwe phukha zwi tshi kwama u bwa na u linda mađi? Zwi sumbedzeni nga u nea mbuno MBILI. (2)
- 11.6 Tshibode tshi taniwa tshi phukha ya mvumbo-de lunganoni ulwu? Zwi sumbedzeni nga mbuno MBILI. (2)
- 11.7 Nga mbuno THARU sumbedzani zwe na vha ni tshi nga ita arali no diwana ni kha nyimele ye Muvhuda wa diwana u khayō. (3)

NA

TSHIBVELEDZWA TSHA F: VHURENDI HA SIALALA (TSHIKHODO)**MAKWINDA A TSHIUNGANI – TZ Ramaliba**

- 1 Ahee Tshiunga tsha muṅo ahee!
- 2 Ndi tshiunga tsha mbudzi na kholomo
- 3 Ndi tshiunga tsha nngwe na ṅowa
- 4 Lwaphunga lwa tshiwa-misevhe!
- 5 Tshamutanda tshi na manditi
- 6 Ndi hone bambeloni ḷa vhakololo
- 7 Ḷa Vho Andries Mathoma na Vho Maria Takalani
- 8 Hu a swa hu a tokotela
- 9 Tshivhunga-mitshelo
- 10 Mutangukudya
- 11 Ndi hone mutovheleli
- 12 Tshavhathanuni ri ṭamba hone
- 13 Lunwannḡwe lwa nngwe
- 14 Hu yiwa nga vhakololo vho tendelwaho fhedzi
- 15 Ngauri Lwaphungu ndi zwifhoni zwa Tshiungani.
- 16 Ho ṭangana maṅanga ndi kunzhelekunzhe
- 17 Zwiḡudwane zwo ya nga mapalu na vhulungu
- 18 Vhakegulu gidimani na mipambo
- 19 Vhakalaha iyani nga vhugoni
- 20 Mabulekanyi thavha ya mabuli
- 21 Hune Mabulekanyi ya ṭavhela hone ḡuvha na zwiṅwanana
- 22 Lidzani tshikona nyamabuli i bvele vhathuni
- 23 Tshituse tshisima tshi sa xi
- 24 Tshi no ri u xa tsha phaselwa
- 25 maḡi a bvelela
- 26 Ahee Tshiunga tsha Makwinda
- 27 Ahee Tshiunga tsha muṅo ahee!

- 11.8 Ndi thekiniki/thoḡea/thikho-ḡe ya vhurendi ye murendi a i shumisa kha mutaladzi/vese ya 1? Sumbedzani ndeme yayo afho he ya shumiswa. (2)
- 11.9 Ndi zwifhio zwine murendi a tama u zwi bvisela khagala nga mitaladzi/vese dza 2 na ya 3? (2)

11.10 Nangani phindulo yone. Zwifhoni ndi ...

- A fhethu hune vhathu vha kuvhangana vha tshi fhiwa zwiliwa.
- B fhethu hu re na zwifhoni zwinzhi.
- C hune vhathu/lushaka lwa rerela hone midzimu yalwo.
- D fhethu hune ha vha ho dala vhathu vha no nea. (1)

11.11 Ndi ufhio muhumbulo muhulwane une murendi a tama u u bveledza nga ndima/tshitanza tsha 4? (2)

11.12 U ya nga kuvhonele kwanu ndi zwifhio zwivhuya zwi diswaho nga u rerela no sedza ndima/tshitanza tsha 5? Zwi sumbedzeni nga mbuno THARU. (3)
[25]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 25

KHETHEKANYO YA C: DIRAMA

Fhindulani mbudziso NTHIHI i bvaho kha dirama ye na guda FHEDZI.

U LEMA HU FHIRA U LOTSHELWA – IP Demana

Fhindulani MBUDZISO YA 12 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 13 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 12: U LEMA HU FHIRA U LOTSHELWA – MBUDZISO NDAPFU

Hu tshi pfi muriwali wa bugu ya dirama u khou kona u bvedza mafhungo awe, zwi vhoneka nga musi a tshi shumisa vhatambi kha u nyefula na u kaidza matshilele a songo daho/ a si one.

No ditika nga likumedzwa li re afho ntha, sengulusani ndila ine muriwali a shumisa ngayo Mashudu sa mutambi u bvedza thero ya dirama yawe.

Vhulapfu ha maanea anu vhu vhe u bva kha maipfi a 400 u ya kha a 450.

[25]

MBUDZISO YA 13: U LEMA HU FHIRA U LOTSHELWA – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshipida tshi tevhelaho tsho bviswaho buguni iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

TSHIBVELEDZWA TSHA H

VHO-MARITA:	Ri a vusa-ha. (<i>Vha tshi khou khada Tshibio.</i>)
TSHIBIO:	Ndaa. (<i>U khou ralo o kotamela fhasi.</i>)
VHO-MARITA:	Hu ita hani-ha muthannga?
TSHIBIO:	Ri hone ri nga pfa ngeyo.
VHO-MARITA:	Hai, na rine ri hone. (<i>Hu fhela kufhinganyana vhothe vho 5 fhumula. Nga murahu Vho-Marita vha mbo takuwa ha dzhena Mashudu.</i>)
MASHUDU:	Vha ri mini mme anga? (<i>O takala vhukuma.</i>)
TSHIBIO:	A hu na. Hei, ndo tshuwa nga maanda hezwi ndi hafha. Hai, wa hashu ... (<i>Tshibio u ralo a tshi nga u na zwine a khou funa u 10 amba fhedzi a tima-tima.</i>)
VHO-MARITA:	(<i>Vha khishini.</i>) Mashudu hae!
MASHUDU:	Ndi khou aravha!
VHO-MARITA:	Idani ngeno zwituku. (<i>Mashudu u a bva a dovha a vhuya.</i>)
MASHUDU:	Takuwani. (<i>U khou fara Tshibio nga tshanda, uyu-vho nangoho a 15 mbo tevhela. Nduni ya u jela vha wana ho vhewa zwiliwa zwavhudi vhukuma.</i>)

VHO-MARITA:	Ni do sala zwavhudi na mueni wanu. Nne a thi nga tavhanyi ndo vhuya. (<i>Vha a bva.</i>)	
TSHIBIO:	Fhano mudini ngoho wa tou dzhena hu si na muthu u nga ri hu do vhuya mukhuwa. Ngoho tshikolo tshi a thusa wa hashu.	20
MASHUDU:	Tshi thusa nga mini? (<i>U ralo e niwethu.</i>)	
TSHIBIO:	Iyi mbudziso no vha no fanela ni sa vhuyi na i vhudzisa lini. Zwi tou vha khagala uri Tshikhuwa tshothe hetshi tshi diswa nga pfunzo ya khotsi anu. Ngoho hedzi digirii dze vha phasa dzi a tamisa. A thi pfesesi uri ndi ngani vhudi ha pfunzo vhatu vha sa vhu vhoni ngeno vhu khagala nga u rali. (<i>Mashudu u a mu dzhena hanwani.</i>)	25
MASHUDU:	Tshikolo rothe ri a divha mushumo watsho, zwenezwo ri songo dinetisa nga u tolou amba nga mushumo watsho. Hu na manzhi ane nda funa ri tshi bviselana khagala khao.	30
TSHIBIO:	Hoo! Ilo ndi fhungo Mashudu.	
MASHUDU:	Ni mpfarele nga maanda arali ndi tshi khou ni khakhela. Rine vhanwe ro no neta nga Tshivenda. Ndi amba hezwi zwine musidzana a nga sokou tambula nga mbilu a sa vhudzi muthu zwi re khanani yawe. Nne ndi kale ndi tshi khou ni funa. Ndi tou sa divha uri inwi ni a mpfuna-vho naa? Ni songo tou dikombetshedza.	35
TSHIBIO:	A ni tsha pfana na Lufuno naa?	
MASHUDU:	Hai!	40
TSHIBIO:	Nne ndi kale ndi tshi ni funa, nahone nga maanda, fhedzi ndo ri u disedza nda dinyadza. (<i>Mashudu a tshi khou pfa uyu a tshi ralo a mbo di sendela tsini nae a mu khisa kha shama.</i>)	
MASHUDU:	Mme anga vha ri vha todou ni rengela zwiambaro.	
TSHIBIO:	(<i>O mangala.</i>) Vha nthengela zwiambaro vha sa nndivhi naa?	45
MASHUDU:	Vha sa ni divhe hani. Ndi kale ndo vha vhudza nga ha inwi. A hu na na he vha ya hone hezwi vha hafhala. Vha khou tou shavha u ri thithisa. Kani-ha a ni mpfuni zwanu?	
TSHIBIO:	Ndi a ni funa u fhirisa u funa. A thi kholwi uri na inwi ni nga mpfuna u swika zwine nda ni funisa zwone lini. Ngoho!	50

[Luta 11, Bono 3]

- 13.1 Mafhungoni e na newa afho ntha, hu khou taniwa tshipida tshifhio tsha puloto? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 13.2 Kha mafhungo e na vhala afho ntha, ndi tshini tshi vhangaho u fhambana ha mihumbulo vhukati ha Mashudu na Tshibio? (2)
- 13.3 Mafhungo e na vhala afho ntha a thusedza hani u anetshela zwa phanda diramani iyi? (2)

- 13.4 Mafhungo a re afho n̄tha a thusedza hani u bveledza siangane ya muṭa wa Vho-Nefefe? (2)
- 13.5 Ṭalutshedzani uri aironi ya ḍirama ndi mini? Topolani huthihi hune muṅwali a ri ṭanela hone aironi ya ḍirama buguni iyi. (2)
- 13.6 Ndivho ya muṅwali ya u shumisa Sara sa mutambi ḍiramani iyi ndi ifhio? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 13.7 Kuambele kwa Tshibio mafhungoni e na vhala ku bvukulula hani vhuḍipfi hawe? Tikedzani phindulo yaṅu. (3)
- 13.8 Lavhelesani mafhungo o ṅwalwaho zwitangini: (*Mashudu u a mu dzhena hanwani.*)
Ṭalutshedzani uri ndi ngani muṅwali o shumisa ndango ya tshiteidzhi nga ndila iyi. (2)
- 13.9 U funana ha Mashudu na Tsanwani zwo vha na masiandaitwa-ḍe zwi tshi kwama magumo a ḍirama iyi? Ṭalutshedzani nga mbuno THARU. (3)
- 13.10 Arali no vha ni Mulalo, sumbedzani ZWIRARU zwine no vha ni tshi ḍo ita u eletshedza khonani yaṅu Mashudu. (3)
- 13.11 Ni vhona zwine Khwathisani a khou ita zwa u hambekanya mme awe Vho-Mariṭa, musi a tshi vha wana vha tshi khou sema Vho-Ludwevha zwo tea naa? Tikedzani muhumbulo waṅu nga mbuno MBILI. (2)

[25]

TSHILWAVHUSIKU – TT Mudau

Fhindulani MBUDZISO YA 14 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 15 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 14: TSHILWAVHUSIKU – MBUDZISO NDAPFU

Hu tshi pfi muriwali wa bugu ya dirama u khou kona u bveledza mafhungo awe, zwi vhoneala nga musi a tshi shumisa vhatambi kha u nyefula na u kaidza matshilele a songo daho/a si one.

No ditika nga likumedzwa li re afho nthu, sengulusani ndila ine muriwali a shumisa magayo maforotereke u bveledza thero ya dirama yawe. [25]

MBUDZISO YA 15: TSHILWAVHUSIKU – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshipida tshi tevhelaho tsho bviswaho buguni iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

TSHIBVELEDZWA TSHA I

- LUKA: Nga lufuno lwa mbilu yanga kha iwe, zwe zwa bvelela zwa khanikha mbilu yau nga u ralo na nne a zwi nga litshi u ntokonya. Ri bva kule nga maanda Ledia. Vhokhotsi ashu vho takuwa Kapa nge vha naliswa nga kuvhusele kwa Mabirithania kha kusi kwe kwa vha ku kwashu. (*Mato tadulu*) Sedzai hangei he mato anga a lilala. Sedza zwe gole la ita. U tswukuluwa ha lukole a si nyambo wa madumbu ane a do rithea. Arali u na mato a no vhone, nkhaneeleleli nga nyambo dzo talatadzwaho u tswukani ha lukole. 5
- LEDIA: Nne ndi ri, arali zwi tshi konadzea, ra tou pana gariki, ra kuvhanganya zwi re zwashu, ra fhirela phanda, zwi nga vha khwine. Vhonai, hune ra vha hone ro sokou vhukati ha vhatinda woyoo! A ri pfani nga nyambo, nahone a ri andani. Arali u tshi mpfuna, thetshesela zwine nda amba. 10
- LUKA: Pfanelo dzine wa lila, ndi dzine nne nda nga phetha nga mulayo wa vhomakhulukuku washu vhe vha kanzwa vhana vhavho Kapa la Fulufhelo. Lushaka lwa hashu lwo lovha lwa fhalala nga nthani ha zwiinalagudu zwi sa fhati. Mirafho yo balangana na lothe la Afrika i tshi lila vhudiphini, hone vhukatini hazwo ho do simuwa zwililo na u shenganya mano. Nndwa a dzo ngo fhela, malwadze a ri dzhenela. Musadzi wanga, a hu na afho hune ra do ya ra wana hu si na mutshili. U pfuluwa hafha fhethu, ndi u hovha inwe phanzi. Musadzi wanga, u kha di vha muswa; pfesesa meme dzanga. (*U mama tshanda tsha musadzi wawe*) Livhana na mukalaha Piet. Mu 20 talutshedze uri ndi na nyambo nae.

(Hu bva Ledia. Hu dzena Oubaas Piet na tshigidi tsha Maforotereke)

PIET:	Iwe Luka niwananga, ndo no di pfa nga mukegulu vha tshi ri Dawie na Schoeman vho sinyutshela matamatasi avho ane a khou balelwa u vhuisa biko lavho tshikwamani. Vhe hafha vha na muhumbulo wa u shela bada zwiinwe zwivheregi zwi si na mushumo.	25
LUKA:	Haya ndi maipfi matuku ane a buliwa nga zwikalaha zwo tshenaho thoho. Sa izwi Vho Luwi vho no nyamalala; kha hu rumelwe muthu kha Vho Derek vhane vha fanela u dzhia vhuimo ha Vho Luwi Thirixathi. Ndi vhone vhane vha fanela u ri sumba ndila.	30
PIET:	Ndi a tendelana na iwe. Ndi vhona hu si na dinani.	
LUKA:	Ndi kha di bva u kaidza houla musadzi musi a tshi vho tshino lopo, tshila lopo. Vhasadzi vha dina nga maandza. Vha langwa nga mbilu dza tshisadzi. Nyofho dzine vha vha nadzo khaive ndi dzone dze dza ita uri vha vhuve vha pfi vhasadzi.	35
PIET:	Ndi zwa vhukuma. Wa vhuya wa thetshelesa musadzi a u nga vhi na tshau niwananga, nahone u do shanduka buphuthe; wa vha musadzi vho!	

[Luta 11, Bono1]

- 15.1 Uya nga mafhungo e na newa afho ntha, hu khou taniwa tshipida tshifhio tsha puloto? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 15.2 Kha mafhungo e na vhala afho ntha, ndi tshini tshi vhangaho u sa pfesesana ha Ledia na Luka? (2)
- 15.3 Mafhungo e na vhala afho ntha a thusedza hani u anetshela zwa phanda diramani iyi? (2)
- 15.4 Mafhungo a re afho ntha, a thusedza hani u bveledza siangane ya muta wa Vho-Luka? (2)
- 15.5 Talutshedzani uri aironi ya dirama ndi mini. Topolani huthihi hune muñwali a ri tanela hone aironi ya dirama buguni iyi. (2)
- 15.6 Ndivho ya muñwali musi a tshi shumisa Ntsieni sa mutambi diramani iyi ndi ifhio? Tikedzani phindulo yanu. (3)
- 15.7 Kuambele kwa Luka mafhungoni e na vhala ku bvukulula hani vhudipfi hawe? Tikedzani phindulo yanu. (3)
- 15.8 Lavhelesani mafhungo o niwalwaho zwitangini: (*U mama tshanda tsha musadzi wawe*)
- Talutshedzani uri ndi ngani muñwali o shumisa ndango ya tshiteidzhi nga ndila iyi. (2)

- 15.9 U sa pfesesana ha maforotereke na Khosi Tshilwavhusiku zwo vha na masiandaitwa-ḁe zwi tshi kwama magumo a ḁirama iyi? Talutshedzani nga mbuno THARU. (2)
- 15.10 Arali no vha ni Ledia, sumbedzani ZWIRARU zwine no vha ni tshi ḁo ita u eletshedza Luka. (3)
- 15.11 Ni vhona zwine Luka a khou ita zwa u vhidza khotsi awe nga dzina Piet zwo tea? Tikedzani muhumbulo waḁu nga mbuno MBILI. (2)

[25]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 25
MARAGAGUTE: 80